

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Appelbaum, Binyamin, 2019.
***The Economists' Hour: False Prophets, Free Markets and the Fracture of Society.* New York, Boston & London: Little, Brown and Company.**

Anmälan av Benny Carlson

De fyrtio åren från Richard Nixons tillträde som president 1969 till finanskrisens utbrott 2008 var ekonomernas stund på jorden. De falska profeter som under denna tid predikade marknadsekonomin evangelium och tuggade monetaristiska och utbudsekonomiska teser bar namn som Aaron Director, Milton Friedman, Alan Greenspan, Arthur Laffer, Robert Mundell, Richard Posner och George Stigler. Politiker i USA och många andra länder lyssnade, avreglerade, privatiserade och sänkte skatter och resultatet blev återkommande ekonomiska kriser och ständigt ökande inkomstskyffor. Något ”gick sönder”, som det brukar heta i svensk politisk debatt. Så kan man i extremt korta drag sammanfatta Binyamin Appelbaums budskap i *The Economists' Hour*.

Appelbaum är *New York Times* ledarskribent i ekonomiska frågor och tidigare medarbetare i bland annat *Boston Globe* och *Washington Post*. Hans budskap är egentligen inte särskilt originellt utan snarare ett i raden av oändligt många inlägg i debatten mellan statsinterventionister och marknadsliberaler. Därmed inte sagt att budskapet är ointressant. Tvärtom. Appelbaum avhandlar ett antal politikområden ganska grundligt och anstränger sig för att inta en balanserad hållning även om hans huvudsakliga syfte är att ta marknadsliberaler i örat.

Vilka är då de områden som avhandlas? Boken består av tre delar om vardera tre, fyra kapitel. I den första delen presenteras ekonomer som Milton och Rose Friedman och den blinde Walter Oi, dragkampen mellan monetarister och keynesianer samt fokuseringen på inflationsbekämpning (på bekostnad av arbetslöshetsbekämpning) och skattesänkningar. I andra delen behandlas den ökade tilltron till att konkurrensen reglerar sig själv, avregleringen av transportindustrin med flyget i täten och den ökade användningen av kostnads- och intäktsanalys. I tredje delen behandlas övergången från fasta till flytande växelkurser, Chiles marknadstillväxande utveckling efter Chicago-recept jämfört med Taiwans mer statsstyrda utveckling samt avregleringen och den enorma expansionen av de finansiella systemen med Island som praktexempel på finansiell härdsmläta.

Här finns så många komplexa frågor att vrida och vända på att det krävs sträng avgränsning och koncentration för att inte spränga recensionsramen. Jag kommer i det följande att koncentrera mig på avregleringen av flyg och andra industrier i USA, eftersom det är ett område jag själv en gång i tiden intresserade mig för (Carlson 1990). Men låt mig först göra några enstaka nedslag inom övriga områden.

Appelbaum talar (s. 16) om ekonomerna som en helgjuten grupp (”a homogeneous community”) men frågan är om det är rimligt. Så till exempel nämner han själv (s. 126) att 450 ekonomer skrev under ett upprop i *New York Times* mot den skattesänkning som drevs fram av vicepresident Dick Cheney i början av 2000-talet medan 250 ekonomer skrev under ett upprop till stöd för planen.

När det gäller inkomstutvecklingen i USA lider Appelbaum av sedvanlig nostalgi men kammar också hem en rejäl poäng. Det är, som jag ser saken, naivt att vända blicken mot tiden efter andra världskriget, när den amerikanska massproduktionsapparaten gick på högvarv och genererade höga löner, och inbilla sig att denna utveckling skulle kunna pågå oförtrutet samtidigt som övriga världen anammade samma metoder och började komma ikapp. En amerikansk arbetare är inte flera gånger så produktiv som t ex en indonesisk när de står vid samma maskin, och om arbetarklassens inkomster påverkas så påverkas även medelklassens. Att den amerikanska arbetar- och medelklassens inkomster har stagnerat är alltså inte ägnat att förvåna. De inkomstklyftor som uppstått är däremot förbluffande. Appelbaum noterar att de flesta amerikaner anser att USA:s ekonomiska utveckling vida överträffat Frankrikes under ekonomernas stund på jorden och fortsätter (s. 328): "They're right. But the picture is quite different if one excludes the top percentile of households in both countries. For the 99 percent, income growth in France was much faster than in the United states." (Appelbaum refererar här till Atkinson, Piketty och Saez 2011.)

En knivig fråga som ägnas ett kapitel i Appelbaums bok handlar om liv och död. Ambitionen att sätta pris på ett människoliv och därefter bedöma rimligheten av olika regleringar med hjälp av kostnads- och intäktsanalys kan förefalla cynisk men är naturligtvis nödvändig om man ska kunna skaffa sig en uppfattning om var olika insatser för att rädda liv gör störst nytta. När politikern likt Hamlet står med en människoskalle i handen och grubblar – "att reglera eller icke reglera, det är frågan" – är svaret helt beroende av hur han sätter skallpriset. Eller som Appelbaum (s. 214) uttrycker det: "The precision of the results obscures the subjectivity of its underlying assumptions."

Jämförelsen mellan de båda "tillväxtundren" Chile och Taiwan är intressant inte minst

mot bakgrund av de omfattande oroligheterna i Chile hösten 2019. Appelbaum konstaterar (s. 271) att inkomstjämligheten i Chile är mindre än i Frankrike, Tyskland och USA före skatter och transfereringar men större efter: "What makes Chile different is that its government does less than almost any other developed nation to reduce inequality." Taiwanerna valde en annan väg: "They regarded the economy as a machine, and they were not afraid to tinker. [...] Their appreciation for the power of markets grew with time. But in Taiwan, the engineers remained in control" (s. 276). Här framträder Appelbaum som en sentida veblenian: Låt ingenjörerna styra och smörja ekonomin och se till att marknadens aktörer ("captains of industry" med Veblens terminologi) rättar in sig i ledet.

I fråga om penning- och valutapolitiken blir jag inte riktigt klok på Appelbaum, som verkar se rörliga växelkurser som pest och fasta kurser som kolera. Å ena sidan (s. 234): "Floating rates did not deliver balanced trade. Or stability". Å andra sidan (s. 252; ett citat hämtat från Arnold Harberger): "When things are going well, a fixed exchange rate system sings like a bird. When things are going badly, it shits like an elephant." Enligt Appelbaum är euron tydligen ett exempel på att *shit happens* eftersom den beskrivs som ett katastrofalt experiment.

Uttrycket "economists' hour" har Appelbaum hämtat från Thomas McCraws *Prophets of Regulation* från 1984. Låt oss därmed syna Appelbaums redogörelse för den amerikanska avregleringsrörelsen lite närmare i sömmarna. Den kanske viktigaste aktören var Alfred E. Kahn (1917-2010), ekonomiprofessor vid Cornell University, ledande auktoritet inom området ekonomisk reglering och ordförande i Civil Aeronautics Board (CAB), det organ som reglerade den amerikanska flygindustrin. Kahn inledde 1978 under president Jimmy Carter den avreglering av flyget som därefter spred sig till järnvägs- och lastbilstrafik, telekommunikationer och bankverksamhet. Appelbaum koncentrerar sig på

flygindustrin i ett kapitel och på det finansiella systemet i ett annat.

Jag intervjuade själv 1989 flera av de ekonomer som stod i centrum för avregleringsrörelsen och som figurerar i Appelbaums berättelse, förutom Alfred Kahn även Robert Crandall (regleringsexpert på tankesmedjan Brookings), Murray Weidenbaum (ordförande i Ronald Reagans Council of Economic Advisors) och William Niskanen (ordförande i tankesmedjan Cato). Jag glömmer sent den första intervjun med just Kahn. Eftersom han var en nyckelperson i den historia jag ville berätta pumpade jag honom på information i ett par timmar, tills jag plötsligt upptäckte att han började bli vit i ansiktet av utmattning, varvid jag snabbt drog slog till reträtt med min fångst. Kahn var ju inte någon ungdom men lyckligtvis levde han i ytterligare 20 år.

Att avregleringen av flyget och andra transportindustrier var befogad och framgångsrik varken vill eller kan Appelbaum (s. 179) bestrida:

The deregulation of transportation largely delivered the benefits that economists predicted. The movement of goods became much cheaper: logistics as a share of the U.S. economy fell from 18 percent in 1979 to 7.4 percent in 2009. The price of travel also declined. Average airline ticket prices on domestic flights fell by 45 percent during the quarter century following deregulation. Passenger volume soared, and the safety of flying improved.

I fråga om flyget gick frontlinjerna inte alltid som man skulle kunnat tro. När Ted Kennedy höll utfrågning om avreglering undrade en dam i publiken varför detta var viktigt – hon hade ju aldrig flugit – varpå Kennedy svarade ”just därför”. När Barry Goldwater efter avregleringen skrev till Kahn och klagade över trängseln på flyget rekommenderade Kahn honom att läsa några tidigare tal och skrivelser av senator Goldwater (underförstått i vilka denne krävde avreglering).

Tron på finanssektorns självreglerande förmåga var mindre väl fotad. Vissa regleringar

hade förvisso märkliga effekter, som när banker försökte kringgå ränteregleringen genom att locka kunder med brödrostar i stället för med höjd ränta, och måste skrotas. (Ett absurt exempel, som inte nämns av Appelbaum, är en bank som delade ut skjutvapen till nya insättare.) Även här drar Appelbaum (s. 288) en vettig slutsats:

There is little foundation for the nostalgic narrative that policy makers could have prevented the modern era of financial crises by maintaining the midcentury system of banking regulations. Those rules, including interest rate caps, were broken before they were dismantled. The failure, instead, was that policy makers made little effort to write new rules for the rapidly changing industry.

Appelbaum skriver, som den skickliga journalist han är, med flyt och berättarglädje. Många väl fångade personer, episoder och ordväxlingar passerar revy. Man kommer osökt att tänka på Bob Woodward. Appelbaum lägger samtidigt en rejäl grund för sin berättelse. Notapparaten omfattar 90 sidor eller en femtedel av boken! Han har genomfört många intervjuer och under resans gång besökt Chile, Taiwan och Island. Han har journalistens förmåga att sätta fyndiga kapitelrubriker (”One Nation, Under Employed”, ”Representation without Taxation”, ”In Corporation We Trust”) och gör skickligt bruk av metaforer. Risken med metaforer är förstås att de kan råka bli motsägelsefulla. ”This is the story of what happened when nations decided to take both hands of the wheel”, skriver Appelbaum (s. 18) inledningsvis för att några sidor senare (s. 26) förklara att Friedman ”celebrated drivers and took roads for granted”, låt vara att det första citatet handlar om politikens och det andra om marknadens förare.

Ekonomernas stund på jorden fick alltså enligt Appelbaum ett abrupt slut 2008. Den som tycker att det var ett ögonblick att fira kan ett årtionde senare glädja sig åt att USA har en president, ohjälpligt arrogant och

ignorant, som föraktar nationalekonomiskt tänkande. Appelbaum (s. 323): "The administration pushed a tax cut through Congress without bothering to present a formal analysis. Regulations were set aside without any attempt to analyze the costs or benefits." Bar-net åkte ut med badvattnet.

REFERENSER

- Atkinson, A. B., Piketty, T. & Saez, E., 2011. "Top Incomes in the Long Run of History", *Journal of Economic Literature*, 49(1), 3-71.
- Carlson, B., 1990. *Den amerikanska avregleringsvägen*. Stockholm: SNS Förlag.
- McCraw, T., 1984. *Prophets of Regulation*. Cambridge: Belknap Press.

Benny Carlson är professor emeritus vid Ekonomisk-historiska institutionen, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.
E-post: benny.carlson@ekh.lu.se

Karlsson, Klas-Göran, 2019. *Det moderna trettioåriga kriget. Europa 1914-1945*. Stockholm: Natur & Kultur.

Anmälan av Thomas Hörberg

I Akademibokhandelns närbelägna filial tillhandahålls 82 titlar under rubriken Historia. 20 av dessa rör perioden 1914-1945. Även om konkurrensen således är stenhård i den nischen står sig Klas-Göran Karlssons bok *Det moderna trettioåriga kriget. Europa 1914-1945* mycket väl. Boken är läsvärd och bra, inte minst i det att den utgör en problematiserande och i positiv mening problematisk framställning. Boken igenom utvecklar författaren en rad aspekter på vad historia

är, på vårt förhållningssätt till historia och på utvalda företeelser. Huvudelementen i titeln är då delvis styrande.¹ Av naturliga skäl blir de därför också centrala för följande synpunkter.

I förordet säger författaren programmatiskt och ödmjukt: "Alla historiska bokslut är provisoriska, så ock denna bok." Det kan vara bra att ha denna varudeklaration i bak-huvudet. Det är summeringen som är det centrala, inte "de löpande transaktionerna". Många av dessa är ju bekanta för flertalet läsare. Att bokslutet är interimistiskt säger något om författarens, av Popper inspirerade, förhållningssätt.

Bokens huvudtitel är *Det moderna trettioåriga kriget*. Modern har i sammanhanget olika funktioner. En är att markera att det funnits ett tidigare 30-årigt krig, som man vill relatera till. 1600-talets 30-åriga krig är bekant för de flesta, vilket skapar nyfikenhet hos läsaren. Författaren gör ett antal jämförelser mellan krigen på 1600- respektive 1900-talet, vilka han betecknar som "givande". Mot detta finns inget att invända, och parallellerna har sitt intresse. Avslutningsvis konstaterar han i den delen: "Men det är inte min avsikt att analysera förbindelserna mellan dessa båda perioder av långvarigt krig. Snarare vill jag ...". Därmed har han i allt väsentligt lämnat 1600-talet bakom sig. Risken med detta tillvägagångssätt är dock att jämförelsen huvudsakligen blir ett stilistiskt grepp, vilket också på ett något diskutabelt sätt styrt såväl periodindelningen som urvalet i det följande.

Är man verkligen ute efter att jämföra krig under historiska 30-årsperioder² kunde man välja andra jämförelseobjekt. Ta exempelvis "det stora kriget i mitten av 1700-talet" som 1763 slutar med frederna efter Sjuårskriget. Man får då en annan 30-årsperiod full av krig mellan den europeiska kontinentens alla

1 Som Carr påpekar (1965: 66) är indelningen av historien i perioder och geografiska områden inte given utan en hypotes.

2 Att låta perioder vara lika långa kallas isokron periodisering. Aspekter på detta diskuteras av Odén (1976: 170), som också behandlar historiska periodiseringars form och kriterier för periodisering.